

УДК 141.144:111.32:111.11

**ПЕРСОНАЛІЗМ ЯК ДОСЛІДНИЦЬКА ПРОБЛЕМА
(В АСПЕКТІ РОЗГЛЯДУ ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНОЇ СПЕЦИФІКИ
ПЕРСОНАЛІСТИЧНОГО ВЧЕННЯ Ч.С. БАРТНІКА)**

Річард Горбань

*Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
вул. Міцкевича, 2, 78600, м. Косів, Україна*

У статті запропоновано огляд досліджень, здійснених вітчизняними вченими в галузі філософських наук за часів незалежності України, які стосуються розвитку персоналізму в українській і світовій філософії, а також польських наукових розвідок, пов'язаних із висвітленням філософсько-богословського доробку Ч.С. Бартніка.

Ключові слова: персоналізм, особа, буття, філософія, етнопсихологія.

Опрацювання проблемного поля персоналізму як течії у світовій філософській думці, зокрема аналіз концепцій представників християнського персоналізму, до яких належить і польський філософ Ч.С. Бартнік, відповідає найважливішим потребам сучасної епохи, а також у контексті складних і стрімких трансформацій знань про людину в новітніх умовах інформаційно-техногенної культури та глобальних зрушень у ділянці громадського розвитку виявляється одним із провідних і перспективних напрямів філософських, релігійно-знавчих і богословських досліджень.

У колективній монографії «Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації» (2015) виокремлено головні європейські цінності, визначені суверенністю особи, які спираються на світський і християнський гуманізм: 1) становище особи в суспільстві базується на беззаперечному пошануванні гідності людини; 2) визнання демократії як єдиного можливого способу організації суспільних справ; 3) демократія базується на свободі громадян [3, с. 88]. Зауважене формулювання суспільної значущості особи в країнах Європейського Союзу відповідає розумінню провідними в галузі філософських наук вітчизняними вченими загальнохристиянського персоналізму та найважливішого архетипу української культури як його конкретизації. Так, згідно з дефініцією, запропонованою Н.В. Хамітовим, персоналізм є способом відношення зі світом, «за якого цінність персони не заперечує значущості навколишнього суспільного життя» [4, с. 406], персоналізм є способом людського буття, який утверджує головною його цінністю вільну особу в соборному товаристві осіб та передбачає діяльно-творче ставлення до світу і повагу до будь-якого особового творчого начала, адже саме в акті творення відбувається глибинне спілкування людської і Божої осіб [5, с. 222–223]. Згідно ж із концепцією базових архетипів української культури С.Б. Кримського, аксіальним у ній є архетип етичної цінності особи. Як доводять українські історики й етнопсихологи, усі спільноти й інституції, що поставали в різних періодах вітчизняної історії та відповідали народному ідеалу, як, приміром, республіка козаків і вольниця бурсаків чи самоврядування громади в містах із Магдебурзьким правом і виборче призначення на церковні посади, утворювалися на підставі поважання гідності та свободи окремої особи, генетично укорінених в українському менталітеті.

Адекватне розкриття специфіки персоналістичного вчення Ч.С. Бартніка як цілісної системи поглядів і сукупності теоретичних положень про особовий світ вимагає з'ясування сучасного стану й ступеня розробленості історії розвитку, головних ідей і концептів, філософсько-релігійних і світоглядно-психологічних засад персоналістичної течії, а також змісту і значення філософського доробку її представників і, насамперед, спадщини Ч.С. Бартніка українськими та польськими науковцями.

Чималий внесок у з'ясування персоналістичних інтенцій і дослідження персоналізму як філософсько-релігійного світогляду суголосного національній ментальності українців зробили визначні вітчизняні вчені в еміграції: Н.Я. Григорійв, О.Ю. Кульчицький, В.К. Липинський, І.І. Мірчук, Д.І. Чижевський, М.І. Шлемкевич, В.О. Янів, Я.Я. Ярема та ін. Саме вони виявили взаємозв'язок українського народного характеру з екзистенційно-кордоцентричним способом філософствуванням, на підставі якого сформувався український персоналізм. Початок таким дослідженням був закладений у працях видатних діячів українського національного відродження XIX ст. М.І. Костомарова, В.Б. Антоновича, Д.Л. Мордовця та ін.

У підрадянській Україні в контексті дискурсу українського академічного релігієзнавства серйозну наукову увагу ще у 1985 р. до нових у той час напрямів філософської думки (католицького персоналізму й християнської антропології, що розвинулись у річизні настанов II Ватиканського Собору) привернули автори колективної монографії Інституту філософії Академії наук Української РСР «Критика філософської антропології», серед яких були авторитетні вітчизняні вчені А.М. Колодний і Б.О. Лобовик.

Від здобуття незалежності в Україні виразно простежується збільшення науково-дослідницького інтересу до персоналізму та спадщини представників цієї течії, мотивоване всезростаючим значенням його філософських засад для подальшого духовного й соціально-культурного розвитку людства в умовах становлення нових світоглядних парадигм інформаційно-техногенної цивілізації, а також вагомністю ключових ідей цієї течії для розроблення філософсько-релігійних підвалин української державної ідеології та вироблення національної ідеї. Спостерігається зацікавлення науковців різними аспектами проблем українського персоналізму, репрезентованого у творчості видатних діячів вітчизняної культури: Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Івана Огієнка, Василя Липківського, Андрея Шептицького, Йосипа Сліпого, Гавриїла Костельника, Богдана Цимбалістого, Івана Мірчука, Василя Стуса, Сергія Кримського, Володимира Шинкарука, Віталія Табачковського, Михайлини Коцюбинської тощо. Протягом останніх двадцяти років до висвітлення цього питання зверталися О.С. Забужко, В.В. Ільїн, І.М. Грабовська, К.Б. Сігов, І.К. Мойсеїв, В.Г. Табачковський, Т.В. Гончарук, М.В. Попович, О.О. Фаріон, Т.О. Дроздова, Т.В. Лютій, Л.Б. Тарнашинська, О.З. Кендус, О.В. Білокобилянський, Є.І. Андрос, В.П. Загороднюк, В.Г. Кремень, В.С. Пазенок, В.І. Ярошовець, В.П. Козловський, С.В. Вільчинська, В.А. Личковах, М.М. Косьмій та ін.

Передусім, увага сучасних вітчизняних дослідників прикута до ключових фігур українського персоналізму – П.М. Юркевича й О.Ю. Кульчицького, на філософську спадщину яких із відомих причин тривалий час накладалося табу.

Підґрунтям нових українських розвідок, присвячених філософії Юркевича, стали напрацювання представників української діаспори О.Ю. Кульчицького, І.І. Мірчука, Д.І. Чижевського, В. Яніва, С. Ярмуся. З 1990-х рр. з'являються дисертаційні дослідження з історії філософії, а також соціальної філософії та філософії історії, присвячені висвітленню різних аспектів доробку філософа, зокрема це роботи: А.В. Арістової «Проблеми філософії релігії у творчості П.Д. Юркевича» (1993), М.О. Запорожця «Критичний ана-

ліз П.Д. Юркевичем філософського матеріалізму» (1994), С.Г. Єлістратова «“Філософія серця” Памфіла Юркевича» (1995), В.П. Думцева «Ідея філософії П. Юркевича (феноменологічний аналіз творчості)» (1998), Л.Г. Кудрик «Філософія як цілісне світосприйняття в концепції П. Юркевича» (1999), С.Л. Кузьміної «Філософсько-педагогічна концепція П.Д. Юркевича» (2000), О.Б. Левченкової «Ціннісно-символічна картина соціальної дійсності у філософії П.Д. Юркевича» (2001), К.О. Дубровіної «Розум і віра в філософській концепції П. Юркевича» (2006), Г.О. Чередніченко «Взаємообґрунтування моралі та права у філософії П.Д. Юркевича» (2007), Л.В. Войтків «Серце як екзистенційна засада духу в українській філософії II половини XIX – I половин XX століття» (2015).

Уже в першій дисертації її автор А.В. Арістова вказує на ідейну спорідненість поглядів Юркевича з антропологічними вченнями пізніших форм релігійно-філософської думки – екзистенціалізмом, персоналізмом, інтуїтивізмом і зауважує, що український мислитель передбачив і обґрунтував найстотніші шляхи подальшої модернізації православної антропології як у межах світської філософії, так і в межах богословської думки; цю ідею підтримує й К.О. Дубровіна; характерний для філософської думки Юркевича персоніцентризм зазначає у своїй роботі О.Б. Левченкова; про втілення в ній суттєвих рис української духовності: кордоцентризму, кордоцентричної релігійності, персоналістично-християнського складу мислення з притаманним йому пафосом особистості й перевагою екзистенціально-антропологічної проблематики говорить Л.Г. Кудрик. На те, що Юркевич «на півсторіччя випередив персоналістичний струмінь у філософській культурі Західної Європи» [2, с. 222], звертається увага в публікаціях таких вчених, як Т.В. Мотренко, М.І. Лук, В.В. Ільїн, Л.О. Кострюкова, І.Я. Лисий, В.О. Плужник, С.В. Вільчинська, Т.М. Ковальчук, Д.І. Слободянюк та ін., однак це зауваження дотепер не стало предметом окремого наукового дослідження.

Натомість у статтях і монографіях, що з’являються від початку 1990-х рр., українськими науковцями вироблено кілька пріоритетних напрямів, передусім, філософська спадщина Юркевича висвітлюється в аспекті філософської антропології (А.В. Арістова, М.І. Лук, А.Г. Тихолаз, В.І. Гусев, В.О. Плужник, О.В. Сарапін, В.В. Ільїн, О.О. Чорний, Н.Л. Більчук, С.В. Шейко, Д.І. Слободянюк), філософії релігії (Г.С. Боровська, В.І. Гусев, І.П. Печеранський, Д.І. Слободянюк, К.А. Губар, О.О. Туляков), філософії мови (В.Ю. Омельченко), філософії права (В.М. Тихонов, І.З. Майданюк, А.І. Троцька, П.Г. Давидов), педагогіки (Г.С. Боровська, М.П. Муравицька, І.І. Юрас, Л.Г. Кудрик, Т.С. Троїцька, С.В. Шейко, О.В. Сухомлинська, В.О. Вихрущ, О.В. Головченко, М.П. Федорів і В.В. Маркова, Л.М. Єршова) та психології (Н. Григор’єва, Л.В. Герасименко), а також в аспекті різних філософських проблем (В.І. Пронякін, Т.В. Мотренко, Г.І. Волинка, Н.Г. Мозгова, М.Л. Ткачук, О.В. Сарапін, В.О. Плужник, І.Я. Лисий, В.І. Гусев, В.С. Горський, С.В. Бондар, В.І. Шевченко). Значна увага приділяється питанню «філософії серця», навколо якого виникла наукова дискусія, певною мірою спричинена статтею «Критичний розгляд П.Д. Юркевичем філософії Канта», автором якої є німецький науковець Р. Піч. Свої погляди на «філософію серця» в доробку Юркевича за останніх 25 років висловлювали Т.Д. Закидальський, М.І. Лук, Г.С. Боровська, П.І. Гнатенко, С.Г. Єлістратов, Л.О. Кострюкова, Н.О. Куценко, М.П. Муравицька, І.Я. Лисий, В.І. Пронякін, О.В. Сарапін, М.М. Громов, О.В. Шинкаренко, С.В. Вільчинська, І.В. Бичко, Я.С. Гнатюк, Л.В. Чупрій, Є.І. Андрос, М.О. Булатов, Н.Л. Морська, Н.Л. Більчук, Н.В. Хамітов і С.А. Крилова, П.Г. Давидов, А.Д. Забара, Т.М. Ковальчук, В.М. Мешков і О.М. Мешков, І.П. Проценко, Є.А. Харьковченко, С.В. Шейко, О.М. Юркевич, Л.В. Войтків, А.Є. Залужна, Н.С. Корабльова, Т.В. Лисоколенко, О.В. Головченко, Д.І. Слободянюк, Х.Р. Рославіцька, О.О. Туляков та ін.

Вивчення науково-філософської спадщини Кульчицького було розпочате в колі української діаспори зусиллями вчених НТШ в Європі І.І. Мірчука і В.О. Яніва, а також його учня, професора Українського Вільного Університету К. Митровича, психолога Б. Цимбалістого, професора педагогіки Українського Вільного Університету Б. Єржабкової. Цими вченими в «різноманітності та широкому об'ємі наукового надбання» професора Кульчицького був виявлений і окреслений зв'язок проблематики психології, етнопсихології та філософії з концепцією українського персоналізму [1, с. 220]. Як фахівець із психології Б. Цимбалістий заявляє, що Кульчицький найповніше з'ясував чинники формування національної психіки українців, а доктор філософії К. Митрович вказав, що концепція українського персоналізму, ключовою засадою якої є громада як цілість свідомих осіб – «особа осіб», виступає філософсько-світоглядною програмою протистояння радянському духовному геноциду.

В Україну ім'я Кульчицького повернулося завдяки статтям із філософських наук, що з'явилися за перші 10 років незалежності, таких учених, як В.Л. Храмова, І.В. Бичко, А.Ф. Карась, А.Є. Конверський, А.М. Лой, Т.Г. Табачковський та ін. До спадщини О.Ю. Кульчицького звертаються також і фахівці з психології, етнології та етнопсихології: М.П. Балагутрак, І.С. Монолатій, В.В. Рибалка, А.М. Маслюк, М.М. Наконечна, В.Д. Балябас, К.С. Захарова та ін.

Від початку 1990-х рр. написано тільки дві дисертаційні роботи присвячені дослідженню постаті Кульчицького в аспекті історії філософії української та світової: це кандидатська дисертація В.Б. Бойко «Творча спадщина Олександра Кульчицького в українській філософській думці» (1998) і докторська дисертація Т.В. Гончарук «Олександр Кульчицький в контексті світової філософії» (2006). У своїй роботі Т.В. Гончарук досліджує персоналістичну парадигму, яка сформувала філософські погляди Кульчицького, та робить висновок, що найбільше спільних рис його філософія має з французьким персоналізмом і при цьому відзначається нахилом до натурфілософії. В останні 10 років з'являються лише поодинокі статті, об'єктом дослідження яких виступає безпосередньо філософська спадщина Кульчицького. Приміром, у статті Р.М. Вербової «Філософія як знання у персоналізмі Олександра Кульчицького» (2009) висвітлюються персоналістичні аспекти філософської доктрини Кульчицького та зазначається, що філософія в його розумінні є заглибленням і сукупністю сутнісних знань і цінностей, які необхідні для самоусвідомлення як окремої особи, так і цілої спільноти. У публікації В.І. Стеценко «До питання про взаємозв'язок змісту українського персоналізму та філософії релігії Олександра Кульчицького» (2017) здійснено аналіз концептуального змісту персоналізму Кульчицького, на підставі якого зроблено висновок, що вчення мислителя є релігійним персоналізмом, який послідовно продовжує традицію релігійного кордоцентричного персоналізму Сковороди і Юркевича.

Уже від початку здобуття Україною незалежності вітчизняні вчені та громадські діячі розглядають персоналізм як фактор державотворення й політичної культури української нації, зокрема М.П. Давидів, Р.Я. Кісь, М.К. Кубаєвський, В.Ф. Мартиненко, І.Т. Пасько, С.Ю. Римаренко, М.М. Розумний, В.О. Сабадуха, А.В. Фурман та ін. Усі названі мислителі вбачають у персоналізмі філософсько-культурне підґрунтя національної ідеї, яке відповідає аксіальним засадам українського світогляду.

Персоналістичні ідеї розбираються вітчизняними дослідниками в контексті різних суспільних наук а також філології. Приміром у педагогіці, як це робить І.І. Киричок, вивчаючи концепцію С.Й. Гессена, чи у правознавстві, як це робить Н.С. Петлевич, аналізуючи персоналістичні характеристики права і їх філософське підґрунтя, та, розглядаючи поняття «особа» як основоположну категорію філософії права, а також

С.П. Рабінович, висвітлюючи принципи персоналізму в офіційному католицькому вченні й у природно-правовій думці неотомізму, або в ділянці літературознавства, як це роблять Л.Б. Тарнашинська і О.В. Резнік: перша, досліджуючи літературознавчі погляди М. Коцюбинської, інша – персоналістське розуміння історії та культури в автобіографічній прозі російських письменників-емігрантів І. Буніна, В. Корсака, В. Набокова, І. Шмелюва та ін. Останнім часом представники економічних наук, зокрема О.С. Вербова і З.І. Свереда, висловлюють думку про розбудову ідейно-економічних і наукових засад національного підприємництва в Україні, сформульованих на підставі персоналістичних концепцій Е. Муньє, А. Шептицького, О.Ю. Кульчицького.

Окрім українського персоналізму, вітчизняними науковцями опрацьовано різні персоналістичні вчення представлені в американській, французькій, німецькій, російській, польській релігійно-філософській думці. Зауважимо: по-перше, таких досліджень ще небагато; по-друге, вони здійснені переважно в контексті певних аспектів більш широкої філософсько-антропологічної, а не безпосередньо персоналістичної проблематики. Так, Б.Б. Глотов і С.А. Луценко розглядають православний духовний персоналізм у контексті культурно-цивілізаційної ідентифікації українського народу; В.О. Плужник висвітлює ідею персоналізму професора Київського університету О.О. Козлова, опрацьовуючи гносеологічні пошуки «Київської школи філософії» кінця XIX – початку XX ст.; О.П. Тімченко, з'ясовуючи соціальний зміст екзистенційної антропології Бердяєва окреслює його персоналізм як ініціацію конкретно-особистісного екзистенційного зусилля, в результаті якої людина стає вільною, моральною, творчою істотою; Р.А. Горбань виявляє етнопсихологічну основу, етнорелігійний контекст і культурно-етнічні засади комюнаторного персоналізму Бердяєва та розглядає теологічно-філософську антропологію мислителя, а також аналізує проблему дегуманізації культури у його творчості, досліджуючи історіософські погляди Бердяєва; Р.В. Дуйкін розкриває зв'язки персоналістичних ідей Е. Муньє і П. Тейяра де Шардена, розробляючи проблему людини та людської історії у філософії останнього; С.Л. Шевченко тлумачить персоналістичні ідеї Ж. Марітена у межах екзистенційного томізму та виявляє онтологічний персоналізм Л. Шестова, описуючи специфіку інтерпретації філософом екзистенціально-теологічних поглядів С. К'єркегора; І.С. Матвієнко формулює проблеми інтелектуального і духовного життя людини у католицькому персоналізмі Марітена в аспекті порівняльного аналізу інтегрального гуманізму Марітена і гуманістичного психоаналізу Е. Фромма; О.М. Шепетяк характеризує проблему людини як визначальний вектор релігійної думки богословів німецькомовних країн, а саме К. Ранера, Е. Корета, В. Каспера та Й. Ратцінгера (Папи Венедикта XVI); Є.В. Більченко здійснює компаративний аналіз православної соборності і католицького персоналізму як східної, так і західної картин світу.

Починаючи з 2000 р. зростає увага українських дослідників до персоналістичних поглядів К. Войтили, які розглядаються в різних планах. Так П.Л. Яроцький представляє теологічний персоналізм К. Войтили в річищі проблем релігійного плюралізму та філософії людини; А.М. Колодний аналізує думки Івана Павла II про природу раціонального пізнання; В.Р. Дуйкін висвітлює зв'язок христоцентричної концепції особи Івана Павла II з персоналізмом Муньє і Марітена та ідеями філософії Тейяра де Шардена; О.О. Волинець виділяє персоналістичні ідеї у працях Папи Івана Павла II, де порушується проблема гуманізації суспільства; М.Г. Кохановська обґрунтовує взаємозв'язок релігії та етики у філософсько-богословській антропології Войтили та бачення ним основних сфер суспільного життя які визначають становлення особи в сучасному світі; Н.Р. Якимець з'ясовує персоналістичні аспекти соціальної етики Войтили; Х.М. Давидчак зауважує персоналізм

Івана Павла II у зв'язку з його висловлюваннями про національну ідентичність українців; О.М. Рудакевич говорить про христоцентричний персоналізм Івана Павла II, в якому людська праця набуває сакральної цінності, як філософську настанову для ефективної практики фахівців соціальної роботи; О.М. Шаталович прояснює персоналістичну основу концепції родини і шлюбу в соціально-філософських поглядах Івана Павла II; О.В. Яроцька визначає основоположні принципи філософії людської особистості Войтили стосовно історичного переходу людства і сучасної Церкви від теоцентричної до антропоцентричної смисложиттєвої парадигми; І.В. Савинська представляє антропологію Войтили і філософію пропедевтики Люблінської школи, розглядаючи досвід особистості як предмет філософської антропології; В.М. Кравченко звертається до Люблінської школи філософії, вивчаючи теологічний персоналізм К. Войтили й онтологічний персоналізм М. Кромпця у площині історико-філософського аналізу проблеми сенсу життя польського неотомізму. До дослідження визначальних засад філософії Кромпця звертається і Б.А. Бабенко, досліджуючи його метафізику в аспекті екзистенційного томізму.

Попри зростання зацікавлення українських науковців персоналізмом Войтили та розширення кола досліджень Люблінської школи філософії, ім'я Бартніка у названих роботах не зауважується, за виключенням кандидатської дисертації з філософської антропології І.В. Савинської, де воно зазначається лише побіжно – у переліку серед антропологічних доробок німецьких, польських та італійських філософів. У цьому контексті маємо звернути увагу на дві наукових праці – українську та білоруську, які певною мірою пов'язані з проблематикою нашого дослідження і за логікою могли включати розгляд філософсько-релігійного доробку Бартніка. Одна це – докторська дисертація з релігієзнавства, української вченої Т.В. Гаврилук «Християнська антропологія в її сучасних трансформаціях» (2015), у третьому розділі якої ґрунтовно подається аналіз і переосмислення основних антропологічних ідей католицизму та докладно висвітлюються антропологічні пошуки після II Ватиканського Собору. Інша – це монографія білоруського науковця Ю. Залоско «Філософія релігії Люблінської школи» (2009), в якій з'ясовується концепція особи представників томістського персоналізму, але до розгляду беруться лише погляди Войтили і Кромпця. В обох працях Ч.С. Бартнік не згадується.

Нині існує кілька дисертаційних робіт і пов'язаних із ними наукових публікацій, які безпосередньо присвячено дослідженню різних аспектів персоналістичної думки. Так, у кандидатській дисертації з історії філософії Є.В. Козлова «Екзистенційний персоналізм Миколи Бердяєва» (2006) розглядається вчення Бердяєва про особистість людини, визначаються його ідейні джерела та духовні витoki, простежується специфіка його генезису й еволюції, при цьому в бердяєвській філософсько-релігійній концепції особи у процесі її розвідки дослідник зосереджується на філософському аспекті, а пояснення щодо наявності релігійних складників і чинників у структурі свідомості Бердяєва, до уваги як рівноцінний фактор і поважний аргумент його філософсько-релігійного світогляду не беруться, отже, релігієзнавчий аспект проблеми лишається невисвітленим. У кандидатській дисертації К.С. Рассудіної «Філософсько-антропологічні засади християнського персоналізму» (2008) з позицій філософської антропології з'ясовується тлумачення особистості представниками трьох типів персоналізму: реалістичного (Мунье, Лакруа, Войтила), ідеалістичного (Брайтмен, Кнудсон) і голістичного (Зізіулас, Яннарас), пов'язаних, відповідно, з католицизмом, протестантизмом і православ'ям; увага автора сфокусована переважно на антропологічних поглядах Шелера та філософії Марітена і Лакруа. У кандидатській дисертації з історії філософії «Християнський персоналізм ХХ ст.» (2013) Я.А. Соболевський висвітлює філософсько-антропологічні засади персоналістичної концепції Е. Мунье і К. Войтили на підставі

аналізу фундаментальних понять: «особа», «індивід», «особистість» та у подальших своїх публікаціях науковець виявляє специфіку американського персоналізму. У кандидатській дисертації з історії філософії «Ідеї персоналізму в українській філософії» (2013) та в низці статей Р.М. Вербова розглядає персоналізм як парадигму української філософської думки й простежує генезу персоналістських ідей у спадщині Г. Сковороди, Т. Шевченка В. Стуса, А. Шептицького, Й. Сліпого, О. Кульчицького, С. Кримського через розуміння мислителями людини як істоти, що завдяки самореалізації виявляє в собі особу; дослідниця звертається також до розгляду персоналістичних доктрин Е. Муньє, О. Козлова, С. Франка. У кандидатській дисертації з історії філософії «Американський персоналізм: Генезис, ідеї, критика» (2016) В.О. Пацана виявлено гносеологічні, онтологічні, релігійно-етичні основи метафізики особистості в доробку представників Бостонської, Каліфорнійської та Гарвардської філософських шкіл персоналізму, зокрема Б.П. Боуна, Дж.Х. Хоуісона, Дж. Ройса; у своїх статтях дослідник пояснює зумовленість наближення персоналізму до розкриття теїстичної основи особи прямим впливом біблійних свідчень богоподібності людини. Варто зазначити, що в загальному контексті опрацювання українськими науковцями різних аспектів персоналізму як філософсько-релігійної течії в роботах К.С. Рассудіної, Р.М. Вербової та В.О. Пацана та І.В. Савинської хоч і епізодично, але згадується ім'я Ч.С. Бартніка у зв'язку з розвитком персоналістичної католицької думки після II Ватиканського Собору. Як бачимо, релігієзнавчих праць у цьому списку немає: одна з представлених наукових робіт є розвідкою з філософської антропології та філософії культури, решта – з історії філософії.

З огляду на актуальність потреби глибокого наукового осмислення проблемного поля персоналізму з позиції філософських наук для українського релігієзнавства його польська версія, що постала на ґрунті католицизму як однієї з основних цінностей національної свідомості та була інспірована історичною пам'яттю народу без держави, яка згенерувала в національному менталітеті поляків «wolność» як поєднання історичної долі нації з долею індивіда, становить особливий інтерес через очевидні паралелі в релігійній і в історичній свідомості українського і польського народів. Дослідження філософського доробку Люблінської школи персоналізму, одним із засновників якої є Бартнік, виявляється важливим для українського наукового дискурсу не тільки завдяки активному сприянню її представників піднесенню персоналістичної течії після II Ватиканського Собору, та неоціненого практичного внеску Бартніка як педагога і вченого в розвиток українського богослов'я як науки, а й з причини генетичного зв'язку цієї філософської школи з Україною через особу К. Войтили, народженого і вихованого українською жінкою греко-католицького віросповідання Е. Качоровською, яка навчила сина української мови

Попри розпочату українськими вченими роботу щодо вивчення філософсько-богословської спадщини польського персоналізму, у цій царині залишається багато лакун, зокрема розробка системного персоналізму здійснена Бартніком. Незважаючи на майже 80-річну діяльність польського мислителя на теренах філософії й богослов'я, що справила вагомий вплив на формування нових обрисів католицької теології, та науковий доробок, який обіймає 69 томів, постать Бартніка донедавна перебувала поза увагою вітчизняних перекладачів і дослідників. Тільки 2016 р. науково-творчий доробок цього добре відомого в Польщі та за її межами католицького філософа-персоналіста став предметом українських розвідок: релігієзнавчої і богословської. Перша – це наша монографія «Реалістичний універсальний персоналізм Чеслава Станіслава Бартніка», в якій описано специфіку створеного Бартніком типу персоналізму як реалістичної й універсальної концепції особи. Друга праця – це підручник з догматичного богослов'я П.Р. Василюва «Любов у Христі: Персоналістична інтерпретація благодаті в універсальному персоналізмі та в догматично-

му богослів'ї Чеслава Станіслава Бартніка», в якій представлено харитологічний аспект у філософській і теологічній спадщині польського мислителя та біблійну екзегезу терміну «благодать» й інших, пов'язаних із ним понять христологічної догми. При цьому зазначимо, що ще 1998 р. Львівська богословська академія видала богословську працю українця, учня Бартніка, професора Познанського університету ім. Адама Міцкевича о. д-р Ярослава Москалика «Нарис Христологічної доктрини», в якій частково відтворено христологію Бартніка. Також маємо зауважити, що у Науковому віснику Івано-Франківської теологічної академії «Добрий Пастир» за 2009, 2010 і 2011 рр. вийшло три наших статті «Суспільний вимір особи згідно з християнським реляційним персоналізмом Чеслава Станіслава Бартніка», «Персоналістичне визначення культури у творчості Чеслава Станіслава Бартніка» і «Персоналістична агапетологія в теоретичній спадщині Чеслава Станіслава Бартніка», в яких з погляду релігієзнавчого богослов'я висвітлено певні аспекти персоналістичного концепції католицького філософа.

У Польщі до розробки теологічно-філософського доробку Бартніка звертались такі дослідники, як М. Антонець, К. Вітко, В. Гринда, Ю.М. Гура, Б. Гацка, К. Гуждж, К. Гувовський, Х. В. Калагасіді, М. Ковальчик, Р. Козловський, М. Коше, К.А. Париж-Блякивич, Р.М. Рунковський, Я. Стороняк, М. Трояновський, Д. Хомонтовський та ін. Богословський, філософський і науковий доробок Бартніка розглядався в різних ракурсах, зокрема і в аспекті персоналістичної проблематики, однак виключно з позиції та методології богослов'я. Саме з погляду методологічних засад богослов'я польські науковці розбирали христологію, еклезіологію, антропологію, суспільний світський вимір особи, концепцію виховання, категорію часу і слова, зокрема і в контексті персоналістичних ідей Бартніка. Попри значний науковий інтерес до постаті польського мислителя та його реалістичного універсального персоналізму як світогляду, бракувало зв'язного, послідовного та концептуального розгляду означеної проблеми, який би охоплював філософсько-релігійне персоналістичне вчення Бартніка в усій його повноті як логічно зумовлену, чітко структуровану та взаємопов'язану у своїх елементах цілісність – систему філософських і релігійних поглядів про особу й особовий світ.

Огляд досліджень, здійснених вітчизняними вченими за часів незалежності України, які стосуються розвитку персоналізму в українській і світовій філософії, а також польських наукових розвідок, пов'язаних із висвітленням філософсько-богословського доробку Бартніка як представника Люблінської школи персоналізму показав: 1) формулювання суспільної значущості особи в країнах Європейського Союзу відповідає розумінню українськими вченими загальнохристиянського персоналізму та найважливішого архетипу української культури як його конкретизації; 2) вагомий внесок у з'ясування персоналістичних інтенцій української ментальності й виявлення взаємозв'язку національного характеру з екзистенційно-кордоцентричним способом філософствування, на підставі якого сформувався український персоналізм, зробили вчені діаспори та діячі українського відродження ХІХ ст., утворивши ґрунт і певну орієнтацію для сучасних досліджень; 3) розробляються різні аспекти проблем українського персоналізму репрезентованого у творчості видатних діячів вітчизняної культури, у ділянці філософії це передусім Юркевич і Кульчицький; 4) науковцями ґрунтовно й різновекторно опрацьована спадщина Юркевича, зокрема в аспекті «філософії серця», філософської антропології, філософії релігії, філософії права, філософії мови, педагогіки та психології; 5) дослідники виявили зв'язок проблематики етнології, психології, етнопсихології та філософії в доробку Кульчицького з його концепцією українського персоналізму; 6) вітчизняні вчені розглядають персоналізм як фактор державотворення й політичної культури української нації; 7) персоналістичні ідеї аналізуються в

контексті суспільних і економічних наук, а також філології; 8) українськими дослідниками опрацьовано різні персоналістичні вчення, представлені в американській, французькій, німецькій, російській, польській філософській думці; 9) розпочато роботу щодо вивчення філософсько-богословського доробку польського персоналізму, однак залишається багато лакун, зокрема розробка системного персоналізму здійснена Бартніком; 10) польськими науковцями доробок Бартніка розроблявся на методологічних засадах богослов'я, цим дослідженням бракує зв'язного, послідовного та концептуального розгляду, який би охоплював філософсько-релігійне персоналістичне вчення Бартніка в усій його повноті як логічно зумовлену, чітко структуровану та взаємопов'язану у своїх елементах цілісність – систему філософських і релігійних поглядів про особу й особовий світ.

Список використаної літератури

1. Єржабкова Б. У століття народження Олександра Кульчицького (1895–1980). Визвольний шлях. 1996. № 1. С. 50–58; № 2. С. 186–192.
2. Мотренко Т.В. Гегель у філософській спадщині П. Юркевича. Спадщина Памфіла Юркевича: світовий і вітчизняний контекст: Збірник наукових статей / відп. ред. В.С. Горський. К.: КМ Academia, 1995. С. 211–230.
3. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: Монографія / Т.В. Гончарук, Н.В. Гнасевиц, М.І. Гурик та ін. / кер. авт. кол. О.М. Рудакевич. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 255 с.
4. Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навчальний посібник / В.Г. Табачковський, М.О. Булатов, Н.В. Хамітов та ін. К.: Либідь, 2003. 432 с.
5. Хамітов Н.В. Історія філософії: Проблема людини та її меж / Н.В. Хамітов, Л.Н. Гармаш, С.А. Крилова / під ред. Н.В. Хамітова. 2-е вид. перероб. та доп. К.: Наукова думка, 2006. 296 с.

PERSONALISM AS A RESEARCH TOPIC (IN THE ASPECT OF PHILOSOPHICAL AND RELIGIOUS CONTEXT OF PERSONALIST DOCTRINE OF C. S. BARTNIK)

Richard Gorban

*Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts
of Lviv National Academy of Arts
Mitskevycha Str., 2, 78600, Kosiv, Ukraine*

In this article, the author gives the review of the in-depth studies, conducted by Ukrainian researchers in the fields of philosophical sciences during the period of independence of Ukraine, dealing with the development of personalism in Ukrainian and world philosophy, as well as Polish investigations aimed at revealing accomplishments of C. S. Bartnik in the area of philosophy and theology.

Key words: Personalism, person, existence, philosophy, ethnopsychology.